

Boekbespreking van:

Leo Wintgens, “*Wi zaach/zaan éch dat op Ostbäljesch Plat?*” *Vergleichender Sprachatlas der karolingisch-fränkischen Regionalsprache in der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens und in ihrem Umfeld: Teil I. Wortschatz* (2014), 180 pp. (ISBN 978-3-86933-112-5, € 20); *Teil II. Sprachgeschichte, Laut- und Formenlehre, Namenkunde, Wortfelder* (2016), 200 pp. (ISBN 978-3-86933-161-4, € 25), Helios Verlag Aachen / Centre de Recherches linguistiques OBELIT, Montzen.

door Nicoline van der Sijs

Taalkundige en emeritus hoogleraar Leo Wintgens heeft decennialang het Karolingisch-Frankische dialect bestudeerd dat gesproken wordt rond de Romaans-Germaanse taalcontactzone in de Duitstalige Gemeenschap in Oost-België en de aangrenzende Duitse en Nederlandse gebieden: van het Duitse Aken en het Nederlandse Vaals in het noorden langs de grens met Duitsland tot aan de Luxemburgse grens. “*Wi zaach/zaan éch dat op Ostbäljesch Plat?*” ofwel ‘Hoe zeg ik dat in het Oost-Belgische plat?’, vormt de bekroning op zijn jarenlange arbeid (zie illustratie 1 voor het omslag, met iets afwijkende titelgegevens).

Het Karolingisch-Frankische dialect gaat terug op de schrijftaal die van de 11de tot de 15de eeuw onder de Karolingische heerschappij in gebruik was rond Aken en het voormalige hertogdom Limburg; vandaar de door Wintgens gekozen benaming Karolingisch-Frankisch. Het dialect is een overgangsdialect tussen het Limburgs en het Ripuarisch. Zelf noemen de sprekers het *Plat* of *Plattdütsch*. Dit overgangsdialect kan, zo blijkt telkens weer uit de twee delen van de atlas, niet eenduidig bij het Nederlands of het Duits worden ingedeeld: sommige kenmerken komen overeen met het Nederlands, andere met het Duits. Dit is echter, aldus de auteur, niet het gevolg van invloed of uitstraling van een van beide talen, zoals in het verleden vaak is beweerd, o.a. door de dialectoloog Georg Wenker die meende dat er sprake was van Duitse invloed door uitstraling vanuit het Rijnland. Wintgens daarentegen is van mening dat in het gebied van oudsher autochtone Nederfrankische en Ripuarische elementen naast elkaar hebben bestaan. Sinds 1992 is het dialect door Wallonië erkend als binnenlandse regionale taal. Naast het *plat* hebben in dit gebied Duits of Frans, soms Nederlands een officiële status. Door migratie, globalisering en het hogere onderwijs komt het *plat* sterk in de verdrukking.

Het eerste deel van de atlas bevat, na een uitgebreide inleiding, een onomasiologisch opgezette beschrijving van de woordenschat van het Karolingisch-Frankische dialect. De auteur beschrijft begrippen voor het landschap, flora en fauna, gereedschappen, huizenbouw en agrarische termen, dit alles uitgebreid geïllustreerd met kleurenfoto's, tekeningen en kaarten (als voorbeeld op illustratie 2 de kaart van het begrip ‘mier’).

Bij de indeling van het materiaal gaat de auteur uit van de geografische verdeling van de Duitstalige Gemeenschap in België in een noordelijk gebied (het Land van Hervel met de hoofdstad Eupen) en een zuidelijk gebied (de Belgische Eifel); zie illustratie 3. Hij presenteert het woordmateriaal in drie kolommen: in de eerste vermeldt hij de noordelijke varianten, in de tweede de zuidelijke en in de derde het vergelijkingsmateriaal van Heinsberg in Duitsland en Maastricht in Nederland. Achter iedere variant, die nauwkeurig fonetisch is weergegeven, is vermeld in welke plaats of plaatsen hij voorkomt. De Vlaamse taalkundige Luc van Durme, die het voorwoord van het tweede deel voor zijn rekening neemt, concludeert: “De studie van L. Wintgens toont op overtuigende wijze aan dat het noordelijke en het zuidelijke deel van het gebied van de Duitstalige Gemeenschap van België samen met een aantal naburige delen van de regio Aken-Limburg- Luxemburg, met Aken als aloud uitstralend centrum, sinds de Karolingische tijd taalkundig één groot weefsel - het Karolingisch-Frankisch gebied – vormden.”

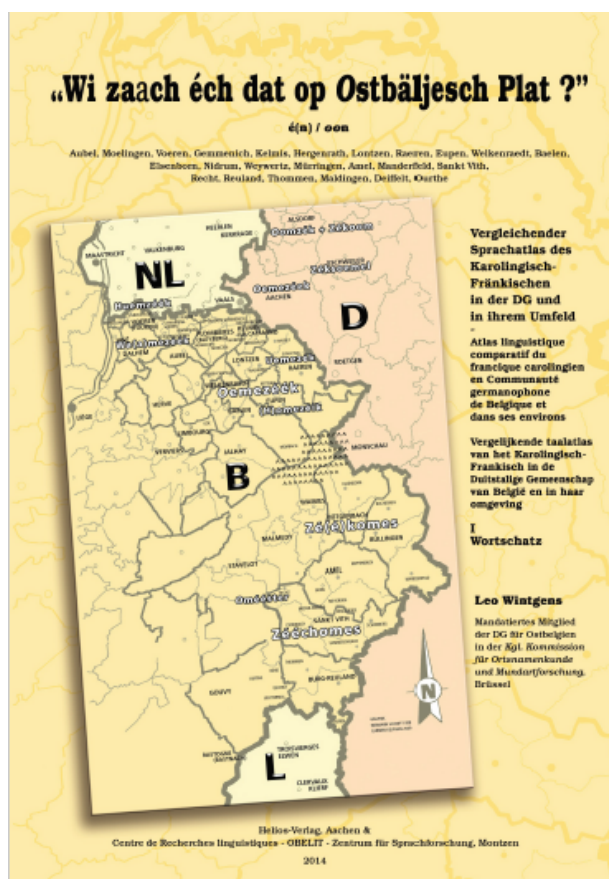
Ook het tweede deel van de atlas is rijk geïllustreerd met kaarten en kleurenfoto's. In dit deel geeft de auteur een uitgebreide historische en naamkundige beschrijving van het gebied op. Voorts besteedt hij aandacht aan fonetische verschillen en grammaticale verschijnselen zoals meervoudsvormen, voornaamwoorden en werkwoordsvervoegingen. Zo laat hij de variatie zien in het voornaamwoord ‘wij’: van noord naar zuid: *viir* in Heerlen, *vээр* in Maastricht, *vüür* in Vaals, *wээр* in Aken, *vöör* in Aubel, *wээр* in Raeren en *väär* in Eupen.

De twee atlasdelen leveren een schat aan documentatie over dialecten die, zeker in Nederland, weinig bekend zijn en bovendien sterk onder druk staan van de standaardtalen, en deels al zijn verdwenen. Wintgens, die zelf vloeiend Nederlands, Duits en Frans spreekt en moedertaalspreker is van het Hergenraths, heeft de werken met grote eruditie en enthousiasme samengesteld. Het is daardoor boeiende en wetenschappelijk verantwoorde literatuur geworden. Wel ligt de nadruk van de atlassen

sterk op de documentatiewaarde voor onderzoekers en sprekers. Niet-kenners zouden geholpen zijn met een iets systematischere introductie en beschrijving van de dialecten, en ook met een wat systematischere indeling van de atlassen. Zo is een inhoudsopgave van deel 1 pas te vinden in het voorwoord van deel 2. Maar dit alles doet niets af aan de enorme prestatie die de auteur heeft geleverd.

Wintgens eindigt de inleiding van het eerste deel met de woorden: “Moge deze ATLAS bijdragen tot de waardering en tot het behoud van onze venerabele spreektaal.” Voor wat betreft de waardering is hij zeker geslaagd. Dat blijkt onder andere uit de toevoeging van lovende voorwoorden namens het parlement van de Duitstalige Gemeenschap in Oost-België en de toekenning van subsidies door verschillende regionale instanties. Het behoud van het dialect is een andere kwestie: dat kan alleen als mensen het dialect gaan of blijven spreken. Helaas blijkt uit de atlasdelen dat het aantal dialectsprekers drastisch terugloopt. Tekenend is dat de atlasdelen in drie talen zijn geschreven (Duits, Frans en Nederlands), maar níét in het *plat*...

De tweedelige Atlas is te bestellen bij de auteur op het e-mailadres (lwintgens02@gmail.com). Tot 30 januari zijn de kosten voor ATLAS I + II 40 euro (in plaats van 20 + 25 euro). De verzendkosten bedragen 10 euro, zodat u in totaal 50 euro betaalt.

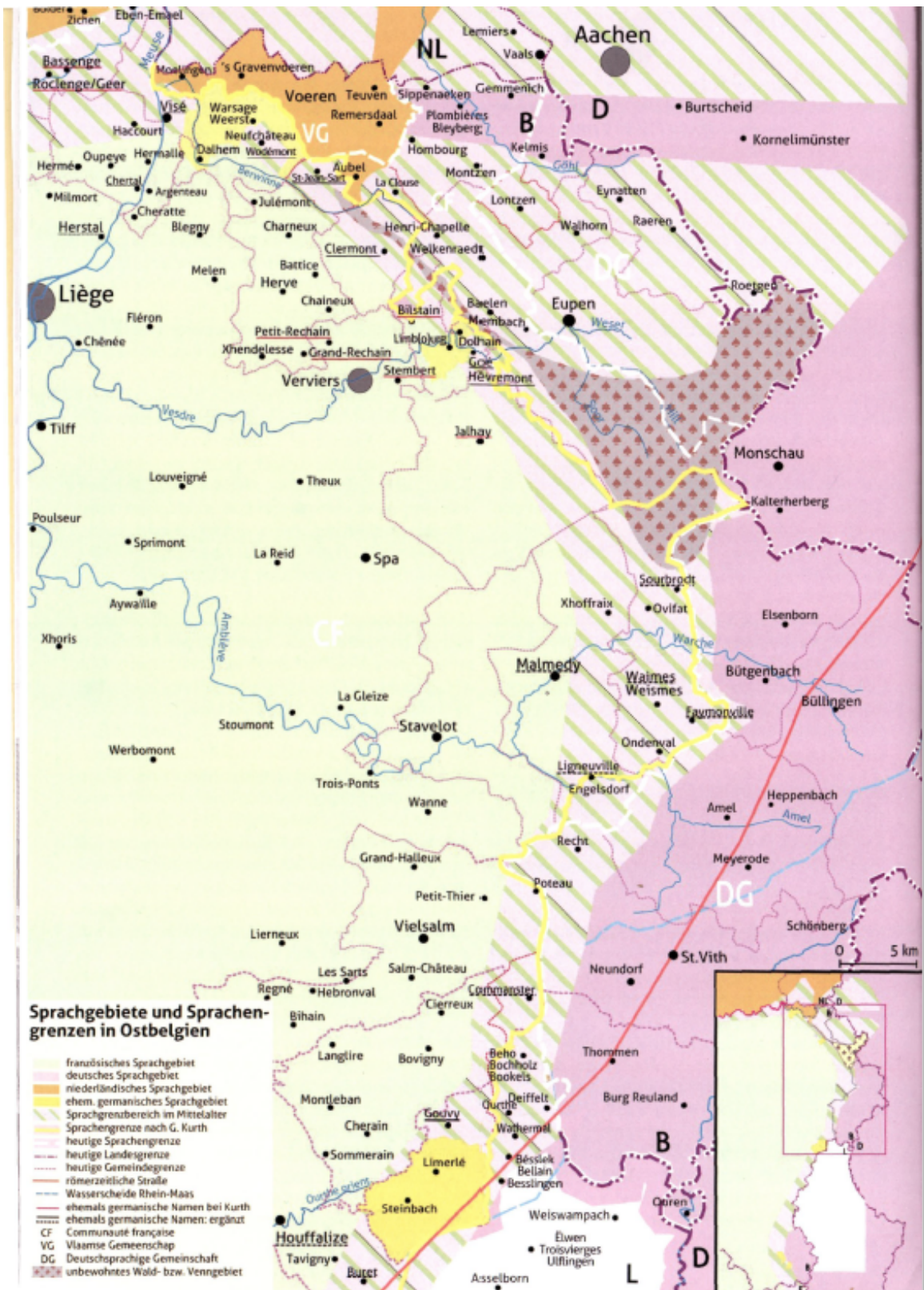

Illustratie 1. Omslag van deel I van het besproken boek.

Illustratie 2. Woorden voor de ‘mier’ in de besproken dialecten uit het eerste deel van de Atlas, pagina 91.

Illustratie 3. De taalgebieden en taalgrenzen in Oost-België; de Duitstalige Gemeenschap (tweemaal DG in witte letters op de kaart) bestaat uit een noordelijk en zuidelijk deel; het groene gebied is Franstalig, het roze Duitstalig (uit het tweede deel van de atlas, pagina 20).